

diegenen die in de zomer van '43 met graagte Roskam ten val brachten.

Samen met Hirschfeld heeft Louwes in '41 getracht de Duitsers belangrijke hulp te geven bij de 'Oostinzet' – wij herinneren aan de oprichting van de 'Culano': de Commissie tot uitzending van landbouwers naar Oost-Europa. Hirschfeld en Louwes verwachtten daar veel goeds van voor de voedselvoorziening van Nederland; hun initiatief (waar menigeen aanstoot aan nam) had niets te maken met enige sympathie voor het Derde Rijk. Hoe Louwes over Duitsland en het nationaal-socialisme dacht, was de bezetter bekend. De *Sicherheitsdienst* noemde hem in de lente van '42 het 'Mittelpunkt' van allen die binnen het Nederlandse overheidsapparaat tot verzet geneigd waren.¹ Het is de *Sicherheitsdienst* overigens niet bekend geworden dat Louwes van de herfst van '43 af persoonlijk belangrijke contacten onderhield met Nederlandse spionagegroepen – hij heeft zich op dat gebied verder voorwaarts gewaagd dan Hirschfeld en is ook in het algemeen in zijn uitlatingen tegen de Duitsers, schriftelijk zowel als mondeling, aggressiever geweest. Dat wisten velen. Wij overdrijven niet en wij doen ook Hirschfeld geen onrecht wanneer wij stellen dat de ca. twintigduizend personen die in overheidsdienst werkzaam waren op de sector van de voedselvoorziening, Louwes als hun werkelijke leider beschouwd hebben – als de man die in voortdurende onderhandelingen met de Duitsers moest trachten te bereiken dat agrarisch Nederland de productie kon voortzetten en dat van die productie zo weinig mogelijk naar de bezetter ging.

De Duitsers – welke Duitsers? Louwes had in de eerste plaats te maken met de *Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft* van Fischböcks *Generalkommissariat für Finanz und Wirtschaft*. De eerste chef van die *Hauptabteilung*, Graf Grote, was een vurige nationaal-socialist, zijn opvolger evenwel, J. C. G. von der Wense, kwam uit een Duits boerenbedrijf, was in Berlijn hoofdambtenaar geweest van het *Reichsministerium für Ernährung und Landwirtschaft* en was, hoewel lid van de *NSDAP*, toch eerder een technicus dan een partijman. Natuurlijk hield hij in de eerste plaats de Duitse belangen in het oog maar hij behoefde daarbij op de sector van de voedselvoorziening veel minder pressie uit te oefenen dan anderen op de sector van de industrie: met uitzondering van groente en fruit had Duitsland niet veel levensmiddelen uit Nederland nodig. Daar kwam bij dat ook Seyss-Inquarts streven er op gericht was, Louwes en zijn duizenden medewerkers in staat te stellen, voldoende levensmiddelen in distributie te brengen. De *Reichskommissar* wenste, in die tijd althans, geen honger in Nederland; honger zou Nederlands bijdrage op industrieel gebied schaden en een algemene onrust veroorzaken.

¹ 'Meldungen aus den Niederlanden', 90 (21 april 1942), p. 21.